

LE NOTTI DI MARCELLO

De nachten van Marcello

Barend van Heusden *

In de film *Caro Diario* (1995) van Nanni Moretti komt een scène voor waarin de hoofdpersoon, Nanni Moretti, gespeeld door Nanni Moretti, op Lipari, één van de Stromboli-eilanden, waar hij zich bij een vriend heeft teruggetrokken om aan een script te schrijven, in een bar in het dorp op de televisie een stukje van een oude film ziet. Daarin treedt de actrice Anna Mangiono eerst op als non en vervolgens wulps dansend in een nachtclub. Als hij weer buiten op het terras zit merkt hij tegen zijn vriend op: "Ik heb net een vreemde film gezien, met Mangiono: eerst was ze een non, en even later stond ze zo te dansen..."

De verwijzing is duidelijk: er gebeurden eind jaren '50 in Italië de gekste dingen. Na de wederopbouw was Italië de nieuwe tijd in getuimeld. In de loop van enkele jaren ontdeed het land zich van haar oude jas om ruimte te maken voor de moderne tijd. Italië bruiste van het nachtleven, ronkte in Alfa's, snorde op Vespa's. Alles was nieuw: het design, de dancings, de nieuwe buitenwijken vol torenflats, de Amerikaanse film. De bezem werd erdoor gehaald, het land werd binnenstebuiten gekeerd, alles wat oud was werd opgeruimd. De non was een striptease-danseress geworden, en wie het Italië van die jaren wil leren kennen moet kunnen navoelen wat ze met elkaar gemeen hebben.

Op deze culturele aardverschuiving reageren, tien jaar na de neo-realistische films van Vittorio de Sica, twee regisseurs met twee meesterwerken: Federico Fellini met *La Dolce Vita* (1959) en Michelangelo Antonioni met *La Notte* (1961). Beide films spelen zich voor een groot deel 's nachts af (ook in dancings) en de hoofdpersoon wordt gespeeld door Marcello Mastroianni, de 'Nieuwe Italiaanse Man'. In *La Dolce Vita* is hij 'Marcello!' (zo onnavolgbaar uitgeroepen door Anita Ekberg), een gemankeerde schrijver die nog ambities heeft, maar ondertussen wel zijn ziel aan de duivel heeft verkocht: als paparazzo jaagt hij op sensationieuws. In *La Notte* speelt Mastroianni Giovanni, die weliswaar een succesvol boek heeft gepubliceerd, maar nu met een *writer's block*

* Barend van Heusden (1957) is docent semiotiek en theoretische literatuurwetenschap aan de Rijksuniversiteit Groningen. Hij publiceerde op het gebied van de semiotiek van literatuur en cultuur, en de biosemiotiek. In 1997 verscheen *Why literature? An inquiry into the nature of literary semiosis* (Tübingen 1997). In samenwerking met E. Jongeneel redigeert hij *De spiegel van Stendhal. De weergave van de werkelijkheid in literatuur* (Groningen 1998).

kampt. De duivel verschijnt hier in de gedaante van de grootindustrieel, die hem een baan aanbiedt bij zijn bedrijf.

Even groot als de overeenkomsten zijn ook de verschillen tussen de twee films. Dit zijn echter vooral verschillen in stijl. Terwijl Antonioni sober en verstild, bijna abstract filmt, maakt Fellini een exuberante, overdadige film vol leven. In *La Notte* is de leegte vooral in ruimte te vinden, in de architectuur. Het is een film over gebouwen, over licht en ruimte in de nieuwe stad. Einde-loos dwalen de personages door die leegte zonder elkaar te ontmoeten. De enige verbinding is de telefoon. Om resten te vinden van de oude stad, moeten ze eerst door de nieuwe buitenwijken.

La Dolce Vita is daarentegen een film over de tijd: over traditie en eruditie. Voor de vader van Marcello is geen plaats meer. En in de nieuwe leegte van het snelle, hectische leven zweven en zwerven de personages. Richtingloos, stuurloos, verloren, meegevoerd door plotselinge opwellingen en modes.

Marcello/Giovanni is in beide films een niet onaantrekkelijke, maar eenzame en twijfelende intellectueel, die zich geen raad weet met deze nieuwe tijd. Melancholisch, met een zweem van een glimlach op zijn gezicht en met zijn ziel onder zijn arm dwaalt hij door de grote stad Milaan, of holt zichzelf voorbij in Rome, steeds trachtend een houding te vinden. Zijn huwelijk loopt op de klip-pen. Meestal wat afwezig, dromerig, op afstand toekijkend, niet in staat zich werkelijk te hechten of zich ergens voor in te zetten, is hij op zoek zonder de indruk te wekken dat hij weet waar hij naar zoekt. De machtigen, zowel de oude adel als de *nouveaux riches*, tolereren hem, maar met een lichte minachting - *con disprezzo*. Hij is hun eigentijdse hofnar. Voor zijn twijfels en zijn dromen hebben ze weinig tijd, laat staan waardering.

Zowel in *La Dolce Vita* als in *La Notte* schuilt het gevaar in de nacht. Met de duisternis komen ook de stilte, de leegte, de eenzaamheid, de dood en de vragen. 's Nachts sterven Marcello's (en Giovanni's) beste vrienden. De dood blijkt moeilijk te verwerken, nu het katholieke ritueel naar het museum is ver-bannen - verbeeld in de prachtige openingsscène van *La Dolce Vita*, waar een enorm Christusbeeld per helicopter over Romeinse nieuwbouwwijken wordt gevlogen - en vervangen door het bezoek aan de stervende in een lichte, modern ingerichte kamer in een ziekenhuis, waar alles wordt weggestopt wat de hygiëne in gevaar zou kunnen brengen.

Wanhopig wordt de nacht, waarin illusies geen stand blijken te houden, ontkend. Alles wordt dan ook in het werk gesteld om aan die nacht te ontko-men. Marcello's nachten zijn witte, doorwaakte nachten. Er móet doorgeleefd worden - liefst in dancings en op feesten, desnoods op straat.

Naast de Nieuwe Man staat zowel bij Fellini als Antonioni een vrouw die zich minder makkelijk van haar stuk laat brengen. Zij is een vast baken, waar hij echter geen oog voor heeft. Weliswaar weet ook zij niet goed welke kant het op moet gaan, maar ze laat zich minder makkelijk meeslepen. Ze houdt vast aan bestaande waarden als de herinnering, vriendschap en liefde. Tegenover de Nieuwe Man staat de gedroomde vrouw die zijn ideaal belichaamt: Valentina in *La Notte* en Anita in *La Dolce Vita*. Zij zijn per definitie onbereikbaar - onbereikbaar mooi, sexy, en rijk.

's Ochtends komt de kater. Giovanni en Marcello bevinden zich op dat moment op de rand van de wereld, aan het strand van de badplaats Ostia in *La Dolce Vita*, op de rand van de golfbaan in *La Notte*. Met het licht komt het inzicht dat de poging om de nacht te ontlopen mislukt is, dat een leven zonder nacht geen leven is, maar een doods bestaan, zonder liefde of inspiratie. Dit is het moment om moed te verzamelen en het nieuwe leven onder ogen te zien.